

FIGYELMEZŐ

AZ EGYETEMES LITERATURA' KÖRÉBEN.

Kiadó szerkesztők

SCHEDER, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ **BAJZA**.

HARMADIK ÉV

Pesten.

Aprilis' 16. 1839.

15. szám.

Tartalom. Hazai literatura. Vallás. Lelki vezér, Zsiray Zsigmondtól (*Baranyai*). — Drámák. Csáb, Beöthy Zsigmondtól (*41*). — Külföldi literatura. Drámák. Ruy-Blas, Hugo V.-tól, (*L. E.*) — Magyar tudós társaság. — Necrolog.

HAZAI LITERATURA.

Vallás.

Lelki Vezér az üdvösség' utján, vagy a' teljes szentháromság egy igaz istennek télekben és igazságban imádságra útmutató közönséges imádságos könyv a' keresztény katolikusok' számára. Az egyházi Elöljáróság' helybenhagyásával Zsiray Zsigmond szombathelyi püspöki megyében peczöli lelkipásztor által. Pécsen, 1838. 8r. 505 lap.

Nincs kétség, hogy a' lelki pásztor, ki hitveinek az üdvösség' utján kalauzúl ajánlkodik, hivatalához igen illendően cselekszik, 's ha ezt nyomtatott munkával is eszközölni iparkodik, méltányolásunkat érdemli. De, ki imádságos könyvvel kínálja meg a' keresztény catholicusokat, az latolja is meg előre minden kifejezését, minden szavát; mert ha a' könyv — a' szerző saját szavai — *nem olly czélirányos, mint kívántatik, nem csak hátramaradást, hanem még ártalmat is okozhat.* Azért ha a' könyvben valami hiányosnak találtatik; ha azon, nem ugyan tudományos, hanem népszerű formába öntött rendszerességnél fogva, mellyel szerző a' *keresztény tudomány' sommáját, mennyire lehet összefüggőleg és így meg-*

győződésre hatólag kívánta eléadni, meggyőződésre nem ható okoskodások, állítások, 's tételek fordulnak elő; ha a' *legtöbb esetekben használható* (sic!) *imádságos könyvben* itt ott nem helyesen kifejezett szívömlengések, fohászok 'stb. fordulnak elő; ha a' catholica hit- és erkölcsstan' ágazatainak fejtegetésében a' lehető legrszabatosabb nyelvet, a' szigoru catholicus föl nem találja: a' szerző magára kimondta az ítéletet.

Lássunk némellyeket:

A' bálványozás' fogalmát igen tágasan veszi, midőn a' 7ik lapon mondja: „Bálványozó vagy, ha az istent nem úgy tiszteled, mint kívántatik.“ E' szerint alig volna nem bálványozó. — A' Sik I. az elmélkedéseket 's imádságokat egyet jelentőknek állítja 's még is közöttök nyomban különbséget tesz. — Ugyan azon lapon mondja: „Az isten' igéjétől függ a' te üdvösséged.“ Ha isten' igéjének *teljesítését* emlité, türethetőbbet állított volna: így vagy üresek, vagy épen dogmatica hibásak szavai. — A' 11ik lapon a' *kisded* illyféle kérdéseket intéz szülőjéhez: ki lakik ott ama' szép csillagok között? ki gyujtotta meg azokat? kisoda 's mivel függesztette föl a' nagy magas-

ságban? ki mutatta meg a' fának, hogy gyökereiket a földbe bocsássák? 'stb. Valószínű-e kisdedektől illyféle kérdések? — A' 17ik lapon mondatik: „ez a' szép világ kevesebbé teremhetett a' semmiből, mint egy ház a' kézen levő anyagból.“ A' teremhetett szó diákul *creescere*, pedig a' lelki vezér *oriri* értelemben veszi, ezen értelemben pedig helytelen az állítás; mert isten a' világot, a' magától nem létezhetőt, csakuugyan semmiből teremtette. — A' 21-dik lapon *annak* megmutatására, hogy isten csupa lélek, mondatik: „A' test örökké való nem lehet, mert változások alá van vetve“ ez nem ok, 's amúgy sem áll, mert illy formán a' változások miatt, mellyeknek alá van vetve, lelkünk sem lehetne örökké való; 's aztán hitágazat szerint, testiünk sem szünend meg létezni. — Különös azon okoskodás is, mellyel a' 32-ik lapon az isten' *egysége* erősítetik: „Végtelen valóság pedig csak egy lehetséges, *kin kívül semmi nem létezhet* (ik) *mert ha valami kivüle létezne* (nék) *ugy nem volna végtelen határtalan.*“ Ha a' lelki vezér mondaná: kin kívül *önmagától* semmi nem létezhetik, helyes volna állítása, de így az isten' *egysége* bebizonyítására ideálistává lett; vagy ha a' külső tárgyak' létét elismeri, az isten' végtelenségét 's határtalanságát korlátozza. — Orthodoxus fülnek nem akarnak jól hangzani a' 36-ik lapon álló illy szavak: „hiszek te benned, oh teljes sz. háromság, *azon hittel, mellyel egy gyermek hisz az ő atyjának,*“ mert az igaz keresztény határtalan, természet fölötti hittel ragaszkodik istenéhez, másféle hit soha sem elégséges. — Egyházi kifejezésekkel nem egyez meg, midőn az 59-ik l. mondatik: hogy Jézus Krisztus az isteni 's emberi természetet egy személyben egyesítvén, az emberi nemet *megszentelte*; mert a' megszentelést a' sz. lélek' munkálódásának tulajdonítjuk. — A' 44-ik lapon a' cél, mellyre alkottattunk: a' szabad akaratból származó erkölcsiségben, 's az isten' nevének magasztalásában helyeztetik. Itt „a' szabad akaratból származó“ szavak egyáltalán fölöslegesekek; de másként is a' népszerű oktatásban tanácsosabb a' Káté' szavain megnyugodni, melly teremtésünk' célját abban helyezi: hogy istennek szolgáljunk, 's örökké üdvözüljünk. — Ha a' Lelki vezér a' 45 ik lapon így szól: „Üzz ki magadból minden földi indulatot“ nyilván többet kíván, mint az evangélium, melly csak

a' rendetlen indulatokat kívánja megzabolázni, nem pedig azokat végkép kiűzni. — Homályos a' 46-ik lapon e' kifejezés: „Isten az embert teremtette *hozzá* illő tökéletességekben,“ mert nem tudhatni a' „hozzá illő“ istenhez tartozik-e vagy az emberhez? — Nincs helyes értelme az 50-ik lapon mondottaknak, hol a' Noe' bárkájában volt családról olvassuk: „Mert csak ők találkoztak igazaknak, 's *méltónak* az *üdvözítő* ígéretekben való részesülésre.“ Valamint nincs nyoma az írásban annak is, mit ugyan azon lapon olvasunk: „Hogy pedig Ábrahám' hitét az isten próbára tegye, és mintegy *kipótoltassa vele azon engedetlenséget*, mellyet az első emberek cselekedtek“ 'stb. mert ez utolsót az isten' fia, nem pedig Ábrahám pótolta ki. — Az anyaszentegyház' ismértető jegyeiről nem ártott volna bővebben 's határozottabban szólni; így péld. a' *közön-ségességről* értekezvén, nem említi Krisztus' minden tanításának összeségét, mi pedig fő dolog a' catholicitásban. E' tárgyról, úgy látszik, némeltyek tollban maradtak; mert megemlítvén a' Lelki vezér: mi kívántatik a' catholicitáshoz először (a) alatt), méltán várjuk: mi kívántatik tehát másodsor (az az b) alatt); de ezt hiában keressük. — A' 230-ik lapon állítatik: „Hogy az ő szövetségben az isten' lelke a' proféták által úgy ábrázoltatja magát, mint egy hatalmas boszúálló urat, ki *csak* a' mennyköveknek, villámoknak és mirigyeknek anyagait küldi az emberekre.“ Igaz, *így is* ábrázoltatik, de nem *csak és csupán így*; azért oda kellett volna tennie: *gyakran* úgy ábrázoltatja magát 'stb.; valamint a' 234-ik lapon szabatosabban így szólania: a' sz. írást valamint (*híven*) örzi, úgy (*hítelezen*) magyarázza is az anyaszentegyház. — Elengedjük a' jámbor Lelki vezérnek, hogy a' hitszónokok' módjaként kikel a' 317-ik lapon kiváltképp a' mostani elkoresosult világ ellen. Tudjuk, hogy a' világ mindig rossz volt. Tekintsünk csak az 52-dik szoltárba! —

De még néhány hiányokat kijegyezni nem mulaszthatjuk el. A' 46-ik lapon hibásan mondatik, hogy „A' szabad akarat gyakorlásában áll egyedül az *erkölcsiség* mivolta.“ Talán *szükséges föltétele*? *Conditio sine qua non*? A' szabad akarat rosszat is gyakorol. — Ha a' megbántás' nagysága, a' megbántódott személy' minémiségétől függ — ez állítatik az 57-ik lapon: — akkor a' vétkek között nincs kü-

lönbség; mert minden véték isten' megbántása. — Nem találja ref. az írásban, mi a' 107-ik lapon mondatik: „Hogy Jézus *mindenütt* figyelmeztette az embereket a' jövendöléseknek rajta való beteljesedésökre.“ Legalább a' keresztelő János' tanítványinak adott felelet, melyre a' Lelki vezér hivatkozik Mát. 11, 4—5. legkevesbé sem bizonyítja ezt; — az pedig egyenesen üdvözítőnk' szavaival ellenkezik, mi ugyan azon lapon mondatik: „Azonban ha Jézus semmi csodatételekkel meg nem erősítette volna is tanításának igazságát, hímnünk kellenek neki.“ Jézus így szól Ján. 10, 37, 38. ha nem munkálom az én atyám' cselekedeteit, *ne higyetek nekem*, ha pedig azokat munkálom, és ha nekem nem hisztek, a' cselekedeteknek higyetek. Igen is, ha Jézus észhaladó cikkeket nem tanított volna, ha határtalan hitet nem kívánna követőitől, akkor meggyőződésünkre nem volnának jelek szükségesek, de vétkül sem tulajdoníthatnánk, ha némely cikkekről kételkednénk, mint szoktunk más világi bölesek' tanításairól, de határtalan hitre csalahatlan isteni sanctio kell. — Általán véve nem áll meg az is, mi a' 189-ik lapon mondatik: „Ha isten valamit mond, bizonyosabb igazság, mintha mi saját szemünkkel látjuk. Milly sokszor megcsalnak bennünket szemünk;“ mert szolt-e az isten: leginkább a' szolást követő 's megerősítő csodákból ítélhetjük meg, ezeket pedig érzékeinkkel kell fölfognunk, ha tehát ezeket 's így szemünket olly nagyon csalatkozónak állítjuk- méltán félhetünk, nehogy hitünk' megerősítése is ingadozzon. —

Kemolyabb figyelmet érdemelnek néhelyt olly hibás kifejezések, mellyek hitágozatok körül forognak. Illyenek péld. a' többi között a' sz. háromságról mondottak a' 32-ik és 33-ik lapon, hol pedig igen szoros kötelességében állott volna a' lelki vezérnek a' legóvatosabb szavakat használni. „De mivel, így szól, ezen három személynek csak egy természetök és egy akaratuk vagyon, azért nem három istent, hanem *egy istent tesznek*;“ mert ezen kifejezésből az következik, hogy az atya, fiu, és sz. lélek mintegy *egészítő részei* az egy istenségnek; tehát így kell magunkat kifejeznünk: azért e' három személy egy isten. — Ugyan e' hitágozatot érdeklő dogmaticus tévedés, mi (352. l.) a' mise' praefatiója' fordításában mondatik: „Hogy így az igaz és örökké való isten-

ség' megvallásában mind a' *személyek' különböző tulajdonsága* 'stb. imádtassék.“ Itt különböző tulajdonságokról szó sem lehet, mivel hitünk szerint mind a' három személy isteni természetű, 's ennél fogva egyenlő tulajdonságokkal bir. — Ismét: a' sz. háromság' megmagyarázása végett (35. l.) mondottakat nem lehet helyesleni: „Az atya nem létezhet (ik) a' nélkül, hogy magát meg ne ismerje, melly maga megismerése nemzi az ő öröktől fogva lévő bölcsességét, *igéjét*, ki a' fiu isten; az atya és fiu nem létezhetnek a' nélkül, hogy egymást ne szeressék, és ez a' kölcsönös szeretetjük a' sz. lélek.“ Közönséges imádságos könyvbe valók-e az illy magyarázatok? Hisz így a' sz. háromság' titka könnyen megfogható. Legtanácsosabb illetén magyarázatokkal, főkép a' népszerű oktatásban fölhagyni, 's e' helyett inkább a' religio' titkainak morális és practicus hatását fejtegetni. — A' catholica egyház' elveivel sokan megütközönek állítják azt, mi a' 166-ik lapon van: „Ezen, Krisztustól rendelt, *kormányzó* 's tanítói hivatal egyetemben az apostolokról az utánok következő püspökökre és *fölszentelt papokra*, háromlott;“ mert sz. Pál' mondása: vos posuit spiritus s. regere ecclesiam dei, a' püspökökre, nem egyszersmind a' fölszentelt papokra alkalmaztatható; mit alább (168) előbbi állításáról mintegy megfélekezve, maga a' Lelki vezér is megismér így szólván: „a' *pápával a' többi püspökök*, mint az apostolok' utójai, ugyan azon hatalommal, mellyet Krisztustól vettek az apostolok, szakadatlanul, láthatókép *kormányozzák* az anyaszentegyházat.“ — Vallásos érzelmünk elborzad azon állítástól (99-ik l.) hogy „elvégezvén Jézus bűjtölését és imádságát, megkísértetett az ördögtől, és pedig a' szem és a' *test' kívánsága*, és az élet kevelysége által“ mert azon *test' kívánsága*, mellyről az apostol szolt, sarjadéka az eredendő vétéknek, mellytől ment levén üdvözítőnk, a' test' kívánsága által meg sem is kísértethetett. Az apostol' textusa tehát ide teljességgel nem alkalmaztatható. — Nem való az (53-ik l.), „hogy Jézus föltámadása után megjelent: de más, nem az ő előbbi testében, hanem egy vékony, romolhatlan 's dicsőséges testben;“ hiszen előbbi valóságos teste' behizonyítására evett, ivott az apostolok előtt 's Tamással a' sebhelyeket is hagyta érinteni. Így kellett tehát szolania: megjelent előbbi ugyan, de

már most dicsőített testében. — Az sem áll, mit a' Lelki vezér a' bucsúkról mond: „hogya a' hajdani anyaszentegyházban, mikor a' hivek' buzgósága nagyobb volt, sokkal keményebb büntetések voltak rendelve, most pedig megszűnván a' hivek' buzgósága, alig hagyaték valami, és még az is sokaltatik; 's ezen lelki hanyagságon akar az anyaszentegyház bucsúk által segíteni.“ Erről bővebben szólani túl van e' lapok' határin; csak az jegyeztetik itt meg, ha ez így volna: akkor rossz paedagógiát követne az anyaszentegyház, mert a' buzgót keményen büntette, a' henjét pedig 's nem buzgót, kit kárhozatos szunnyadozásából föl kellene riasztani, a' bucsúk' vagy is az ideigleni büntetések' elengedése által még inkább elaltatja. — A' 302-ik lapon mondatik: „Az állatok az emberért, az ember pedig az istenért van teremtve.“ Mikép egyeztethetni ezt meg az irás' e' szavaival: omnia propter se operatus est Dominus? nem szabadítja-e föl sok magát ez által az állatok' czélszerű használása helyett, azoknak határtalan birodalmára? — Mikép ezen állítást (303. l.) „Isten sem szégyent, sem gazdagot, sem nemest nem teremtett, hanem mindeneket egyformán.“ Pálnak ime' szavaival: cum enim *nondum nati* fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei: quia major serviet minori? Nagyon ohajtaná ref. hogy ez ne így mondatott volna; láttuk, minő gyümölcsöket termelt a' nem jól értett egyenlőség; 's azért nagyon ohajtaná továbbá, hogy a' k. catholicusok' imádságos könyvéből kimaradtak volna, mik (215 és 216 l.) a' világi törvényekről mondatnak, mert, kivált illy könyvben távolról sem kell olyast érinteni is, mi a' tudatlan népben talán zsémbes fürkészetet, hamis következtetéseket, egyenlőség követelhetést, türelmetlenségre vezető hasonlítatásokat, sorzávali megaléízületlenséget, fennálló polgári viszony, alkotmány, rangkülönbség iránti gyűlöletet 'stb. gerjeszthetne!

Nyelvbéli előadását mi illeti, nehelytt jobb rendet, helyesebb, szabatosabb kifejezéseket kívánt volna ref. Így (15. l.) a' profeták ha más nem használt még csapásokkal és fenyegetésekkel (e' helyett: fenyegetésekkel és csapásokkal) is serkenték az embereket; (12 l.) megismérnek a' felhők mellyek szózatokon járnak (e' helyett: lebegnek, röpülnek); (128 l.) búsan lebeg lelkem kereszted' dombja körül,

's megváltásod' csudáján elámulva *tantorog* (e' helyett: mély v. szent álmélkodásba merül); (203. l.) csak a' jóság valami isten előtt (e' helyett: kedves isten előtt); (331. l.) csak egyszer halt meg Krisztus az isten' haragjának megengesztelésére (jobb volna isten' igazságát tenni).

A' miséből e' szavakat: quorum tibi fides cognita est, et nota devotio, így fordítja: „kiknek igaz munkás hitők, és szívbéli buzgó ajtatósságuk előtted tudva van“ 's így négy szó fölösleges a' fordításban. A' házasság nála megoldhatatlan *összetársalkodás*; talán jobb volna szövetség. — Nem helyes e' kifejezés (130. l.) Jézus a' keresztén függ ön vérebe mártva; — így ez sem (81. l.) emberféreg. — A' helyes előadás' szabályai szerint az illy formán tett kérdésre: *elvetettek*-e örökre istentől az emberek? nem így kellett volna felelni; *nem vetette* el 'stb. — Irásbéli hanyagságra mutat (201. l.) „ez az erkölcs az, melly az embert az angyalokhoz hasonlívá teszi.“ Így ez is: „a' megérés után egy megváltót ígért (nem kettőt?) — A' 11-ik lapon e' mondatból: „hála mondok neked, hogy értelmet és okosságot adtál arra, hogy a' te munkáidban megismerjelek,“ csekély változtatással a' világos előadás' minden esorbája nélkül kimaradhatnak volna: a' *hogy, arra, a' te* szavak; valamint általában ki a' munkában igen sokszor előforduló *egy, az én, a' te, az ő, való, néze* szócskák 's a' szükségtelen *nak, nek* ragasztékok; végül: gyéribb lehetett volna a' sok *oh!* és *ah!* fohász, melly péld. a' 309-ik lapon *tízszér* jön elő; a' köznép amúgy is igen hajlik ezen üres fohászokban helyezni az ajtatósság' velejét!

Illyféle hiányokat kivéve, meg kell valani, hogy ezen 46 szakaszra osztott munka igen sok jót foglal magában, 's az eddig kiadott hasonnemű könyveknél hátrább nem áll; de hogy az népkönyv kívánta tökélyre emelkedett volna, (szerkezetéből úgy látszik ez akart lenni, imádságos könyvnél minden esetre több) a' mondottak után állítani nem lehet. — Igazi népkönyv' írásra, szerfölyött sok tudomány, tökéletes népisméret, leggyakorlottabb toll, és ha mind ez meg van, még valóságos belső hivatás is kívántatik. — A' papíros és nyomtatás a' pécsi könyvnyomó intézet' ajánlatára válik.

Barangai.

D r á m á k.

(Folytatás).

6) *Csáb*, dráma négy szakaszban, írta *Beöthy Zsigmond*. Pesten, 1839. *Esztergami (könyv-áros) Beimel József* sajtója 's árúja. kis 12r. 112 lap.

Beöthy Zs. igen fiatal korában lépett föl, előbb olvasó könyvet adva növendékek számára, majd ismét lyrai dolgozatokat 's elbeszéléseket a' hirlapok 's zsebkönyvek' közönségének, végre a' drámaírói pályán „Jurista és kislány“ vígjátékával 's e' jelen drámával. Nem szólván e' helyen egyéb dolgozatairól, bár azok különyszerűsége 's gyakori megjelenése méltán nyújt okot azon gyanúra, hogy művei kiadásában tizedelve is alig tartja szemmel a' horáczai „*nonum prematur*“t, lássuk őt, mint drámaíróit.

Csáb tartalma következő: Kelendi Géza, gazdag nemes úr II. András korából, ki „szenvédélyes minden tettében“ 's kit. „a' pillanat hatalma elragadni képes“ miután bizonyos, már elhalt Indát, Ysolda' unokáját, elcsábítá 's kétségbeejté (a' mit Lénárt aggszolga 's Borka komorna' conversatiójából tudunk-meg képtisztogatás' alkalmával) most ismét egy Leona nevű szép görög hölgyet tart várában, ki azonban, atyja' halálán búsulván, bár szereti őt, nem akar vele öszekelni. Ez Kelendinek nem tetszik, mert ő szeretné a' virágot legszebb korában szakasztani le. Eljö Zoránd, Géza' barátja, 's ezt a' keresztes hadba csalja, szép új ismeretségek' reményével biztatván. Leona kesereg. — Ennyi az első szakaszban; a' sok czifra szó 's hosszadalmas elbeszélés közt még semmi cselekvény. — Második szakasz: nyolcz hónap mult-el 's Kelendi még sem jő. Rikács várnagy, kinek gonosz szándékát már az első felvonásban sejthetők, szerelemre hívja 's boszúval fenyegeti az elbagyottat, míg más részről Kelendi' hűtlenségéről hírt hoz. Eljön Wildau német lovas, biztos hírrel Kelendi hűtlenségéről 's szinte szerelmet ajánl a' bújában még szebb Leónának. Leona őt megköötzteti 's elzaratja, azután így monológot tart (mellyet alább kiírok) 's elmondván azonnal elalél. Rikács Ysoldát (a' futólag említett Inda' nagyanyját) vezeti elő, 's ez orvosság helyett álomitalt ad be a' bágyadt Leónának, (természetesen trochaeus versekkel, mint egy teljes készületű boszorkány) 's el akar menni, hogy a' mérget, melyet másik

kezében tart, a' fogoly Wildaunak adja be. — Lénárt ott kapja 's a' mérget vele megitatja. Ysolda meghal, az elaludt Leona pedig holt-nak tartatik a' eselédektől. Halljuk, hogy Wildau Rikácsot a' börtönben átszúrta 's maga elugrott. — A' harmadik szakaszban Kelendit, mint házast, új csábokat szöni, nejét pedig a' Byzanczból hozott görög Alexiát, búsulni 's boszút forralni látjuk. Kelendi' új szerelme ugyanazon Leona új kiadásban, ki már egyszer mátkája volt 's tőle elfelejtetett, — ki álomitalt vevén be, holt-nak tartatott 's eltemteték, magához térvén a' sirbóltból megmenekült 's most naiv pórlányka' szerepében forralja hajdani csábítója, 's most szép neje' árulója ellen boszuját, kitől, a' mi legkülönösebb, félévi nem látás után meg nem ismertetik. Sőt Kelendi egy kis szóval sem említi, hogy a' hajdani Leona 's mostani pórlány közt némi hasonlat van; a' szerző nem tartá szükségesnek ezen csekély nehézséget figyelembe venni. — Alexia, kit féltés gyötör, Irénét, komornáját, elküldi, hogy férje' új kedvesét, a' szép pórlányt, mérgezze meg. — A' remete, kinél Leona lakik, kivallja, hogy ő Bazil, azon byzanczi görögnek öccse, kitől Kelendi Alexiát elcsábítá 's kit meggyilkola. Mindketten (a' remete t. i. 's Leona) boszúra készülnek. Kelendi eljön, Leona őt a' sirbóltba rendeli légyottra. — A' negyedik szakaszban már igen rémes dolgok történnek. Megtudjuk, hogy Iréne, Alexia' mérget Leona helyett Lenkének, szegény Gyerő vadász' kedvesének adta be tévedésből. Alexia, kit lélekismerete kinez, örültség' jeleivel, szédülva lengő hajfürtökkel jelenik meg. Kelendi eljö a' sirbóltba, ott Leona egy szétnyúlt koporsóból fölemelkedik, menyasszonyi halotttruhában, 's természetesen, mint illy helyzetben nem is lehet máskép, trochaeusokban szaval; Kelendi öszerogy 's magát meggyilkolván, nagy erőködés közt meghal. Alexia, Iréne 's a' remete egymás után berohannak, Alexia, Leona' úgyhitt lelkét látván, elájul, a' remete a' holt Kelendit még egyszer ex superabundanti meggyilkolja, 's mind ezen szörnyedelmekből azon régi tanúság süil ki, melly egyszersmind a' darab' morálja, hogy:

Így dül fel embert lélekismeret,
Fölkelt ez 's a' bündij elérkezett. —

Látszik e' vázolatból, hogy a' szerző, tekintetbe nem vevén az egyedi tehetségeket 's

sajátságokat, drámaírói fejlettségének körülbelől azon fokán áll, hol Tóth Lőrincz állott, midőn „Ekebontó Borbálát“ írta. Van drámájában remete és sírbolt, gyilkolás és örülés, trochaeus versekbe foglalt méregkeverés és koporsó-nyílás. Azonban némi nem csekély különségekkel. Characterek e' drámában, igazán szólva, nincsenek is, ha talán Kelendit kivesszük, ki eleitől végig egy gyönyörszomjazó és lengő csábító, minden tartalom és bensőség, minden engesztelő tulajdon nélkül, 's ezért nem is érdekes. Mélyebb psychologi szemlélésnek nyoma sincs; az egész valami oly ártatlan 's erőtelen eledel, melly a' gyomrot nem rontja ugyan, de nem is táplál, melly a' lelket teljességgel nem igazgatja, az indulatoknak szépen bekét hagy. Ha volna literatúrában a' jó és rossz közt valami közép terminus: e' műről azt mondaná referens, hogy az sem jó, sem rossz. — A' nyelv grammaticai tekintetben úszta; a' jambusok nagy részint jók, itt ott döczőrők, vagy épen nem jambusok. Költői virány elég, de nem a' maga helyén 's többnyire fölösleg. Az első felvonás' utolsó sorai-ban (44 l.) a' csataiból visszatérendő Kelendi ezt mondja Leónáról:

És ő kitárt kebellet fogadand
Ha megjövök, mint rózsza harmatot.

Igaz ugyan, hogy a' rózsza keble tárt lehet 's egy váró mennyasszonyé is az, de az illesztés rossz, mert lehet-e egy harczaiból visszatérő erős bajnokot *harmattal* hasonlítani? — Így a' magokban legszebb képek is semmivé lesznek. Hasonló a' 49-ik lapon, Rikács' beszéde, hol e' vad 's gonosz ficzkó azon esetre, ha Leóna „egy kegyes mosolyt lövel felé szemének égető sugárinál“ igéri magáról, hogy „makaes képe oly szelid leszen, mint egy *martyrarcz*, mellyen nyugalom és lelki elszántság szokott lebegni.“ Ismét igaz, hogy a' martyrarcz nyugodt és szelid, de minden különböztetni tudó lélek érzi, mennyire nem illik *épen* e' kép *épen* e' helyre. — Leóna' monológja (a' 62. 63. lapon) bizonyítja, hogy a' szerző meg lehetős dolgokat beszél, de érdektelenekeket; igazakat de *nagyon is* igazakat 's ezerszer elmondottakat és ezért unalmasakat p.o.

Szeretni égő szív' érzelmivel
Szeretni mélyen, hűven, lelkileg:
Ez olylly kéj, mellyet isten ő maga
Boldogságunk' részévé rendele.

De elhagyni, mint egy szajha hölgy,
Attól, kit a' szív olly gyöngéleden
Ölelt körül forró szerelmivel:
Ez olly kin, mellynél isten' ostora
Nem sújt gonoszt keményebben soha. stb.

'S ezeket egy megcsalatott, egy kétségbe esett leány mondja el, vesztesége' kínos érzetében, bekövetkezendő ájulása előtt egy két perczel, 's még is olly ép, jámbor logikai rendben, mintha iskolai kerekmondásokat esnálna. Ez a' szenvedély' drámai nyelve?! —

Jó szerencsét a' fiatal szerzőnek további pályájára! ha dolgozatait ezentúl jobban átgondolja, mielőtt világ elébe adná; ha nyelve' tisztaságával, lyrai' tehetsége több helyt kitünő jeleivel, több erőt 's több psychologi tanulmányt kötend össze: ref. örülni fog őt egy magasb literatúrai polczon üdvezeltetni, mint jelenleg, e' mű után ítélve áll. 41.

KÜLFÖLDI LITERATURA.

Dramák.

Ruy Blas. Drame. Par V. Hugo. Paris. 1839. n8.

Hugo Victor' új darabja, mellyről legtöbb francia lap úgy beszél, mint e' híres költő' legnagyobb 's legtekélyesb' munkájáról, ismét azt bizonyítja, hogy neki, igen nagy drámai talentuma mellett, igen rossz fogalma van a' drámai művészetről, 's nem hogy a' hiányzó magának sajátává tenné, sőt tévedéseiben mackacsul megmaradt 's azokból theoriát akart alkotni, mellynek nincs alapja 's melly fogalmai' hibás létének világos bizonyossága. — Mit mondjunk hozzá, ha Hugo V. darabjai' három főszemélyét így characterizálja: „Don Sallust a' dráma, Don Cesar a' vígjáték, Ruy Blas a' szomorujáték?“ — a' közönséget pedig három része osztja: az asszonyokra, gondolkodókra és a' tömegekre. Amazok, úgymond, indulatokat akarnak látni, a' gondolkodók charactereket, az utóbbi cselekvényt; 's minthogy így folytatja, a' nőknek teljes igazok van, ha megindulni, a' gondolkodónak, ha tanulni, a' tömegnek, ha mulatni akar — innét következteti azon drámai törvényt, mellyet minden költő föltétlenül kövessen. Molière és Corneille közt neki Shakspeare áll, ki ennek bal, annak jobbkezét nyújtja stb. — E' fölött a' philosophia' és történet' szempontját is követeli drámájának, 's Ruy Blast összeköttetésbe hozza Hernanival, első drámájával. Mint akarja ezt

értetni, kitetszik e' szavakból: „1519-ben a' nemesember, az udvartól távol, hegyek közt él, mint a' rabló Hernani, vagy patriarchai életet mint Ruy Gomez. Kétszáz évvel későbbén a' kérdés megfordult. Vazallokból udvariak lőnek, 's ha a' nemesembernek kedve van nevét elrejtteni, ezt nem azért teszi, hogy a' király előtt szaladjon, hanem, hogy hitelezőitől óvakodjék. Nem lesz többé rabló, hanem csaló.“

A' darab' rövid foglalata: első fölvonásban, mellynek czime *Don Sallust*, az ezen nevet viselő személyt látjuk a' királyi kegy' magasságáról rögtön lebukva. Neki szerelmes viszonyai voltak a' spanyol királyné, Neuburgi Mária, egyik udvari dámájával, ki ezt Németországból a' spanyol udvarhoz követé. A' király, a' királyné' izgatására, azt kívánja, hogy a' dámát vegye feleségül: ő nem akarja, kiesik a' kegyelemből és száműzetik. Mielőtt házáat elhagyná, tervet hoz mozgásba, mi által a' királynén boszút álljon. Van egy rokona, ki garázda életet él, pénzetlen, 's tolvajokkal és pórnéppel társalkodik. Ezt hivatja, pénzt és méltóságot ígér neki, ha egy aszszonyon boszút áll érte. De a' banditában él még a' castiliai büszkeség 's nemesb' érzés; ő megveti az ajánlatot. — Van továbbá *Don Sallust*nak egy inasa, *Ruy-Blas*, ki nem másba, mint — a' királynéba szerelmes. — Ez tudja, hogy a' királyné bizonyos kék virágot szeret, melly Németországban terem, ezt meghozza nagy távorról, 's éjjelenként, saját élte' veszedelmével, leteszi a' királyné' kedvencz ülőhelyére a' kertben, 's egy ízben ír is ahhoz. A' királynét természetesen meglepi e' gyöngéd figyelem, 's epedve kívánja a' virágok' hozóját ismerni. — Ezen embert választja most *Don Sallust* terve' létesítésére. Azon pillanatban, midőn a' bukásáról még semmit sem tudó grandok nála összegyűlnek, saját fényes köpönyegét veti a' szolgáló vállaira, 's úgy mutatja azt be a' jövőknek, mint *Don Cesar*, garofai gróft. — *Ruy Blas* ezért irást ad neki, hogy inasa marad örök időkig. — A' királynét jelentik, ki arra fog menni. A' grandok fölteszik kalapjaikat, *Don Sallust* maga teszi azt fel *Ruy-Blas*nak 's azt mondja: „hiszen ön is spanyol grand“ — 's ez lassan kérdi: „mit parancsol még tennem nagyságod?“ — *Don Sallust* az átmenő királynéra mutat e' szavakkal: „Ez asszonymnak tetszeni 's szeretője lenni!“ —

A' második felvonásban, mellynek neve

„a' spanyol királyné“ egy német, kedélyes fejdelemnőt látunk, a' beteges és hideg II-ik Károlyhoz köttetve, a' spanyol etiquette által szigorúan korlátozva 's szinte elnyomatva. — Kocsizni akar, játszani, enni — mindent megtilt neki a' főudvarmesterné. — Azon ismeretlenre gondolás, ki neki a' kék virágot hozá, egészen betölti lelkét. Egy darabka csipkét talált, vérrel mocskoltat, melly a' kertfal' át-másztatásakor a' hegyes vasrudakon maradt, honnét gyantítja, hogy az ismeretlen magát megsérté. — A' király' követsége vezetetik be. *Ruy Blas*, most az udvariak' egyike, közöttte van. A' király írja, millyen idő jár 's hány farkast lött. A' királyné megijed a' kézirat' látására, melly a' kék virágok mellett fekvő levelkével megegyez. Kisül, hogy a' király csak a' szavakat adá, de *Ruy-Blas* irá a' levelet. A' királyné beszélni kezd vele, ő annyira oda lesz, hogy ájulásba esik. Sietnek segítségére, megtalálják a' sebhelyes kezét; a' királyné észreveszi a' hiányzó csipkét — 's mindent tud. — A' királyné elmegy 's *Don Guritan*, ki a' királynéba szinte szerelmes, vidalra hívja *Ruy Blast*. Egyik komorna leelkedik 's besúgja a' királynénak. Ez azonnal megjelenik, 's *Don Guritan*nak egy szekrénykét ad azon parancscsal, hogy azt vigye atyjához Neuburgba. „Az hatszáz órányira van“ jegyzi-meg *Guritan*. „Csak ötszáz ötven“ válaszol a' királyné. — *Guritan*nak nyomban el kell utazni, 's a' királyné elégűlten mond: „Nem fogja őt meglátni!“ —

A' harmadik felvonás' czime *Ruy-Blas*. — Ministerek' és előkelő státusférjak' gyűlése. *Ruy-Blas* hatalom-polczon, a' királyné' kegyencze, ki az országot kormányozza, a' király *Escorial*jába vonulván vissza. *Ruy Blas* visszaéléseket töröl el, 's boszorkodást gerjeszt; sokan leteszik tisztjeiket. — Ő boldog az uraság' és szerelem' teljes élvezésében. — Ekkor egyszerre belép *Don Sallust* álöltözetben, 's a' hatalmas *Ruy Blas*, legalább négy szemközt, szolgálóvá látja magát alacsonyultnak. *Isidor*' sértő helyzete, *Raupach*' *Isidor* és *Olgájában*, itt még messzebb van vive. *Ruy-Blas* beteszi az ablakot, fölveszi a' zsebkenőt, mellyet ura elejtett, 's ha szólani akar, durván eltiltatik. „De te álmodozol, fiú“ azt mondja *Don Sallust* „te mind ezt komolyan veszed; ez valóban nevetésges! te itt a' királynénak udva-

rolsz, mint a kocsi bakjára felszököl; egy inas, sáredény, mellybe szeszélyemet töltöm!" — Ruy Blas mind ezt eltűri 's megigéri, hogy holnap eljövend D. Sallust' házába, annak parancsait teljesíteni. Emberek jönnek 's D. Sallust' ily' szavakkal távozik: *Herczeg ur' szolgálja vagyok!* 's a' tisztelet' minden jelelvel hagyja el Ruy Blast.

Negyedik felvonásban, mellynek czime *Don Cesar*, Ruy Blast D. Sallust' házában látjuk. Gyorsan egy apródot küld Don Guritanhoz, ki már megjött Neuburgból Madridba. Ő szereti a' királynét, 's meg kell azt intenie, mert D. Sallust' veszélyel fenyegeti. „Ne hagyja el három napig a' palotát!” így hangzik az üzenet, 's hi gyen. D. Guritannak. Azután Sallust' két fekete, néma szolgájának parancsot ad, hogy mindenkit hagyjanak gazdálkodni a' mint akar; mert ő el megy — imádkozni, 's ez által úgy hiszi, hogy D. Sallustnak nem mutatván magát, ezt megfosztja egy egész naptól, mellyen boszúját végrehajthatná. — Alig megy el; már Don Cesar, a' tolvaj es koldus, kit már az első felvonásból ismerünk, a' keményen át a' kandallóba esik 's megjelenik a' szobában. — Ez már most a' vigjáték, Hugo V. véleménye szerint. — D. Cesar úgy viseli magát mint egy Papageno; ruhákat lát, azokat fölveszi, ételt 's italt lel egy szekrényben, eszik és iszik; pénzt fogad el, mellyet a' házba hoznak, dublonokkal 's quadrupleokkal tölti zsebeit stb. Végre eljő Guritan, ki az üzenetet gúnyúl vette 's Ruy Blast a' párviadalra akarja emlékeztetni. Látja Cesart 's minthogy ellenfelet csak Cesar név alatt ismeri, ez mindennemű félreértésekre vezet, mellyek párviadallal végződnek. Eltávoznak. Eljő azonban D. Sallust; D. Cesar visszatér 's Guritán megölte. D. Sallust előhívott alguazilok által elfogatja őt.

Az ötödik felvonást, mellynek czime: *a' tigris és oroszlan* Ruy Blas egy monologgal nyitja meg; ön gyilkolási gondolatok; egy üveg mérreg áll előtte, de még nem iszsa ki. A' királyné jön egy rejték ajton. Ő megijed, hogy a' királyné nem követe intését. A' királyné azt mondja, hogy irrott hivasára jön. Az inas felelete következő:

„Mais c' est à se briser le front contre le mur!
„Mais je n' ai pas écrit, pardieu! j' en suis bien sur!”

Így fejezné ki magát minden más inas Párisban, vagy talán még illedelmesben, ha Grisettje valamit tenne kedve ellen. — Ruy Blas emlékezni kezd, hogy előbb csakugyan meghívta a' királynét a' titkos ajton, de későbbben elfelejté. „Allez-vous en!” kiált rémes hanggal a' királynéra. 'S ez felel: „Je vais m' en aller, Don Cesar! o mon Dieu, que vous êtes méchant!... (Megyek, Don Cesar; o istenem, be gonosz ön!) — Nem Grisetti nyelv-e ez? drama-e, vagy vig-, vagy szomorujáték? — úgy hiszszük, vigjáték. — Don Sallust ott leli őket. Ruy Blas „Nagy isten! fusson, asszonyom!” 's D. Sallust felel: „Nincs már idő, madame de Neubourg nem Spanyol királyné többé” — Szükségtelen

is mondani, hogy D. Sallust a' titkot felfedezi 's ezért őt Ruy Blas megöli. E' jelenés keményugyan, de megragadó hatású. Ruy Blas azt mondja: „Imádkozzál!” — D. Sallust: „De adj leg-alább fegyvert!” — Ruy Blas: Fegyvert? te gúnyolsz! nem, te engem' korbácsolhatál, én pedig megölhetlek, mint egy ebet. — Azután Ruy-Blas kérdi a' királynét: megbocsát-e neki? A' királyné nemmel felel, 's a' szerencsétlen kifszsa a' mérget. A' királyné' szerelme újra fölébred 's megbocsát neki. Amaz kéri, hogy fusson. Senki sem tudja a' történeteket, 's minden titokban marad. A' királyné rá borúl 's kiált: „Ruy-Blas!” ő pedig meghal, mondván: „Köszönöm!”

Ez a' szomorujáték' vége. Az egész egy vázolat, a' legkisebb körülményekig kidolgozott részletekkel. Költői szépségek nem hiányzanak, de a' dictio' szegényebb, mint Hugo' előbbi műveiben; a' verselés kemény, szabad, melódiatlan. A' darab' szinpadí szerencséje a' meglepésen alapúl 's az előadók' meleg lelkes játékan, különösen Lemaitre Fridrikén a' főszerepben. Hugo maga mondja, hogy annak első előadása a' művésznek istenítése volt! (L.E.)

Magyar tudós társaság.

Azóta, hogy az academia' játékszini választmánya' munkálatairól utolszor szoltunk (l. Figy. 1838. 460. szel.), ez még *tizenegy* szimmüvel szaporította a' magyar repertoriumot; nev szerint 1. *Sevilla' csillaga*, szomorj. 5 felv. Lopez de Vega ut. szabadon b. Zedlitz, ford. Fánesy Lajos. 2. *Aggyszínész és leánya*, vigj. 5 felv. Bayard és Thaulon ut. szabadon. Fánesy L. 3. *Caligula*, szomorj. egy előjátékkal 's 5 felv. Dumastól. Ford. francz. Vajda Péter. 4. *A' rózsák*, 5 szakaszban, Albini ut. Lukács Lajos. 5. *A' napló*, vigj. 2 felv. Bauernfeld ut. ugyan attól. 6. *Az íkrek*, bohózat 4 felv. Schneider ut. Nagy Ignác. 7. *Hagyjatok olvasni!* vigj. 1 felv. Töpfer ut. ugyan attól. 8. *Falusi egyszerűség*, vigj. 4 felv. Töpfer ut. Nagy Ignác. 9. *A' habozó*, vigj. 4 felv. Amália szász hgnó ut. Lukács Lajos. 10. *A' nővendék*, vigj. 4 felv. Amália hgnó ut. ugyan az. 11. *Szt!* vigj. 2 felv. Scribe ut. Lukács L. — Ezek közül eddig az első három már színen is megfordult.

Necrolog.

— Pozsonyban, mart. 17. halt el *Angyalffy Mátyas* m. acad. lev. 's több gazdasági társaságok' tagja, eltenek 63-d. évében. Szül. febr. 5. 1776. Naszályon Komárom vmegyében, 's gazdatiszt, majd a' keszthelyi Georgiconban gazdaságtudomány' professora (1818—23); honnan eljövén Pesten Trattnernél a' „Mezei gazdák' barátja” czimű folyóirást indította meg, 's azt 1824, 25, ismét 29, 's legújabbban 1831-ben szerkeszté, de kevés szerencsével. Egyéb magyar munkái: *Juháskáté*. Pest, 1830. és *Közönséges baromorvosi könyv*, Kassa, 1836.

Nyomatik Budán a' magyar kir. egyetem betüivel.